NATIONALE
HOGE
RAAD
PERSONEN met een
HANDICAP

POSITIENOTA

DEELNAME AAN HET POLITIEKE LEVEN (VERKIEZINGEN)

Goedgekeurd door de plenaire vergadering
van 19/02/2018

Participatie in het politieke en/of openbare leven op gemeentelijk, gewestelijk of landelijk niveau is een grondrecht voor iedere burger. De uitoefening ervan is verankerd in een reeks internationale en nationale teksten, meer bepaald in artikel 29 van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap:

> *"De Staten die Partij zijn garanderen personen met een handicap politieke rechten en de mogelijkheid deze op voet van gelijkheid met anderen uit te oefenen, en verplichten zich:*
>
> *a. te waarborgen dat personen met een handicap daadwerkelijk en ten volle kunnen participeren in het politieke en openbare leven, hetzij rechtstreeks, hetzij via vrij gekozen vertegenwoordigers, met inbegrip van het recht, en de gelegenheid, voor personen met een handicap hun stem uit te brengen en gekozen te worden, onder andere door:*
>
> *i) te waarborgen dat de stemprocedures, -faciliteiten en voorzieningen adequaat, toegankelijk en gemakkelijk te begrijpen en te gebruiken zijn;*
> *ii) het recht van personen met een handicap te beschermen om in het geheim hun stem uit te brengen bij verkiezingen en publieksreferenda zonder intimidatie en om zich verkiesbaar te stellen, op alle niveaus van de overheid een functie te bekleden en alle openbare taken uit te oefenen, waarbij het gebruik van ondersteunende en nieuwe technologieën, indien van toepassing, wordt vergemakkelijkt;*
> *iii) de vrije wilsuiting van personen met een handicap als kiezers te waarborgen en daartoe, waar nodig, op hun verzoek ondersteuning toe te staan bij het uitbrengen van hun stem door een persoon van hun eigen keuze; (…)."*

Stemmen, zich verkiesbaar stellen, of de aanwijzing als bijzitter in een stembureau zijn activiteiten die personen met een handicap in staat stellen deze politieke rechten daadwerkelijk uit te oefenen. Het geeft hun bovendien het gevoel actief te participeren in de samenleving en, zelfs indirect, een invloed uit te oefenen op beslissingen die hen kunnen aanbelangen.

In de praktijk blijven evenwel belemmeringen voor de daadwerkelijke uitoefening van deze rechten bestaan. Deze houden meer bepaald verband met de veelheid aan overheidsniveaus (gemeenteraads-, provinciale, regionale, gemeenschaps-, federale of Europese verkiezingen) en met het gebrek aan harmonisatie van de teksten, procedures en instrumenten op dat vlak.

In deze positienota geeft de Nationale Hoge Raad voor personen met een handicap (NHRPH) een niet-uitputtende lijst van aandachtspunten en maatregelen met het oog op een volledige gelijkwaardigheid van alle burgers wat de uitoefening van hun politieke rechten betreft.

Op enkele aandachtspunten na, die van toepassing zijn tijdens het hele verkiezingsproces, worden de aandachtspunten in drie rubrieken verdeeld, volgens de fase van de verkiezingscyclus (1/ vóór de verkiezingen, 2/ tijdens de stemming en 3/ na de verkiezingen). Zij gelden voor alle overheidsniveaus die verkiezingen organiseren.

1. Aandachtspunten voor de hele verkiezingscyclus

- Om te garanderen dat alle personen met een handicap hun politieke rechten kunnen uitoefenen, moet men zich bewust worden van de **diversiteit van de doelgroep** en er rekening mee houden.

- **Het maatschappelijk middenveld** (personen met een handicap en/of hun belangenverenigingen) **betrekken** bij de beleidsbepaling en het opstellen van de kieswetgeving die een invloed kan hebben op het leven van personen met een handicap en hun gezin

- Ervoor zorgen dat alle bestuursniveaus die verkiezingen organiseren op grond van artikel 1 van het Verdrag van de Verenigde Naties **één definitie** voor personen met een handicap gebruiken in alle verkiezingsinformatie die verspreid wordt via alle communicatiekanalen:
  "(…) Personen met een handicap omvat personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving."

- Een eenduidige definitie voor personen met een handicap wil niet zeggen dat personen met een handicap als een uniforme groep behandeld moeten worden. In het bijzonder bij verkiezingsaangelegenheden, waar communicatie een belangrijke rol speelt, is elke handicap 'uniek' en moet telkens een andere communicatievorm gebruikt worden. Welk communicatiemiddel dat ook is, alle **informatie** over de verkiezingsprocedure moet voor alle burgers op voet van gelijkheid **toegankelijk** zijn.

- Op alle websites van de bestuursniveaus die verkiezingen organiseren (Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Vlaams Gewest, Waals Gewest en Duitstalige gemeenschap), voorzien in een of meer pagina's over de verkiezingsprocedure, die **specifiek bedoeld** zijn voor personen met een handicap en gemakkelijk herkenbaar en verstaanbaar zijn voor alle soorten handicap

- Het **AnySurfer-label** voor de websites van de bestuursniveaus die verkiezingen organiseren (Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Vlaams Gewest, Waals Gewest en Duitstalige gemeenschap) verkrijgen en behouden, maar ook aandacht besteden aan de handicapsituaties die buiten de focus van het label vallen

- Een **waarnemingsproces** voor een welbepaalde verkiezingscyclus uitwerken
  Verschillende personen met een handicap zouden een opleiding krijgen over de waarnemingsmethodes en de geschikte instrumenten ter beschikking krijgen (formulieren, samenvattende lijsten, …) om de toegankelijkheid van een welbepaalde verkiezing op te volgen.

2. Aandachtspunten voor de periode vóór de verkiezingen

- De **kieswetgeving** volledig en in onderling overleg herzien in de lijn van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.
  In het Kieswetboek zou(den):
  - een enkele definitie voor personen met een handicap ingevoerd moeten worden, zoals gedefinieerd in artikel 1 van genoemd Verdrag;
  - het recht op bijstand, d.i. het recht voor een persoon met een handicap om zich te laten begeleiden door een vertrouwenspersoon naar keuze, duidelijk opgenomen moeten worden (artikel 9 van de wet van 11 april 1994 tot organisatie van de geautomatiseerde stemming biedt personen die moeilijkheden ondervinden thans de mogelijkheid zich te laten bijstaan door de voorzitter of door een ander lid van het bureau, met uitsluiting van elke andere persoon, en artikel 25 van dezelfde wet sluit de toepassing van artikel 143, eerste tot vierde lid van het Kieswetboek uit);
  - minimale toegankelijkheidsnormen opgenomen moeten worden;
  - voorzien moeten worden in redelijke aanpassingen;
  - nagegaan moeten worden in welke mate de systematische schorsing van het stemrecht voor geïnterneerden strookt met de internationale verdragen.
    In artikel L4121-3, § 1, 1°, van het Wetboek van de plaatselijke democratie en decentralisatie van 22 april 2004 is er nog sprake van "*gerechtelijk onbekwaamverklaarden*" en "*verlengde minderjarigheid*", en wordt verwezen naar de "*wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij*".

- De **reglementaire teksten** van zowel de federale Staat als de deelgebieden op elkaar afstemmen opdat personen met een handicap niet anders behandeld worden bij de daadwerkelijke uitoefening van hun politieke rechten bij federale, regionale of gemeenteraadsverkiezingen.

  Zo wordt in artikel 37, vierde lid van het Brussels Gemeentelijk Kieswetboek nog het begrip "*lichaamsgebrek*" gebruikt en wordt voorzien in "*begeleiding of bijstand door iemand*". Evenzo wordt in artikel 9 van de wet van 7 februari 2014 tot organisatie van de elektronische stemming met papieren bewijsstuk verwezen naar artikel 143, vierde lid van het Kieswetboek voor kiezers die wegens hun handicap moeilijkheden ondervinden: zij kunnen zich "*door een zelf gekozen persoon laten begeleiden of bijstaan*".

  Het Wetboek van de plaatselijke democratie en decentralisatie van 22 april 2004 definieert het begrip bijstand bij de stemming, die *"elke persoon betreft die bij de verkiezing tijdelijk of op lange termijn moeite heeft om zijn stem uit te drukken en die procedures en/of een aan deze toestand aangepaste omgeving nodig heeft*" (artikel L4112-1, § 4). Voor kiezers met een handicap wordt voorzien in twee specifieke maatregelen (artikelen L4133-1 en L4133-2): 1/een voorafgaande inschrijving (2 maanden vóór de dag van de verkiezingen) bij het gemeentebestuur voor

personen met een handicap die doorgestuurd willen worden naar een toegankelijk stembureau; 2/een voorafgaande inschrijving (uiterlijk de 15e dag vóór de dag van de verkiezingen) bij de burgemeester voor personen met een handicap die begeleid willen worden door een persoon naar keuze. Bij gebrek aan een begeleider naar keuze kan de persoon met een handicap zich op de dag van de verkiezingen laten vergezellen door de voorzitter van het stembureau (artikel L4143-21). Bij geautomatiseerde stemming kan enkel bijstand door de voorzitter of door een door hem aangewezen ander lid van het bureau overwogen worden, met uitsluiting van elke andere persoon (artikel L4221-5). Het feit dat de persoon zich op voorhand als persoon met een handicap moet melden en het gebrek aan keuzevrijheid stroken niet met de internationale verdragen.

- In streken waar elektronisch wordt gestemd: op voorhand de noden van de kiezers bestuderen met het oog op de aanpassing van de elektronische steminstallaties en software, zodat verschillende interfaces (brailleleeslijn, gesproken tekst, …) kunnen worden aangesloten op het systeem.
  In de offerteaanvraag zou rekening gehouden moeten worden met de resultaten van deze studie zodat zo veel mogelijk kiezers zelfstandig een geldige stem kunnen uitbrengen.

- De nodige **financiële middelen** uittrekken opdat personen met een handicap daadwerkelijk hun stem kunnen uitbrengen. Bij wijze van voorbeeld financiële middelen:

  - voor toegankelijke verkiezingsinformatie;
  - voor sensibiliserings- en opleidingsacties;
  - voor toegankelijk pedagogisch materiaal;
  - om bedrijven voor aangepast vervoer in staat te stellen te werken op zondagen waarop verkiezingen plaatsvinden;
  - voor een financiële tussenkomst wanneer iemand wegens zijn handicap een beroep moet doen op een dienst voor aangepast vervoer of een taxi om naar het stembureau te gaan;
  - om noodzakelijke software-aanpassing uit te voeren om elektronisch stemmen toegankelijk en mogelijk te maken voor iedereen
  - …

- De meeste gebouwen die gebruikt worden voor de verkiezingen, zijn overheidsgebouwen, die reeds toegankelijk zouden moeten zijn voor personen met een handicap. **Het in kaart brengen van al deze** herhaaldelijk gebruikte **sites** op basis van toegankelijkheidscriteria zou het mogelijk maken:
  - een algemeen beeld te hebben van de thans al dan niet toegankelijke sites volgens de verschillende types van handicap;
  - de burgers hierover te informeren tijdens het stemmen, en hen desgevallend naar toegankelijke plaatsen door te verwijzen;
  - een planning op te stellen om alle gebouwen toegankelijk te maken.

- **De kiezers met een handicap bewustmaken van hun politieke rechten** (specifieke campagnes, pedagogisch materiaal, persberichten, …)
  Een voorbeeld: de gemeenten zouden de middelen moeten hebben om "demosessies" te organiseren zodat de mensen de stemprocedure op voorhand kunnen ontdekken. Bij voorkeur gebeurt dit in samenwerking met de inrichtingen en verenigingen op het terrein zelf, in de mate van het mogelijke binnen die organisaties.

- Informatie over de verkiezingen, procedure, rechten en plichten in zeer ruime mate openbaar maken
  Deze informatie moet voor iedereen toegankelijk zijn, ook voor personen met een handicap. Alle burgers moeten op voet van gelijkheid toegang hebben tot **verkiezingsinformatie**. Personen met een handicap moeten ongeacht hun handicap volledig zelfstandig toegang krijgen tot informatie over de procedures, regels, partijprogramma's, de hoedanigheden van de kandidaten, ... Deze zal in verschillende formaten beschikbaar zijn: papier, braille, audio, video, elektronisch, gebarentaal, duidelijk leesbare taal, …

- In de **oproepingsbrief** het recht op bijstand – en de andere praktische informatie – eenvoudig en duidelijk uitleggen

- De initiatieven inzake begeleiding/ondersteuning van de bestuursniveaus die verkiezingen organiseren enerzijds en de politieke partijen anderzijds voortzetten, door middel van gedetailleerde **ministeriële omzendbrieven** met een exhaustieve lijst van de logistiek die nodig is voor vlot toegankelijke stemverrichtingen, zowel wat de controle als het tellen van de stemmen betreft
  Deze documenten moeten tijdig aan alle geadresseerden bezorgd worden, desgevallend ook in het Duits aan de Duitstalige gemeenten (cf. advies 2013/16 van de NHRPH over de praktische aanbevelingen van de FOD Binnenlandse Zaken aan de gemeenten naar aanleiding van de gelijktijdige verkiezingen van 25 mei 2014).

- **De voorzitters en bijzitters** van de stembureaus **informeren, sensibiliseren en/of opleiden inzake**:
  - recht op bijstand;
  - onthaal van personen met een handicap;
  - manier om met wachtrijen om te gaan, …

- In de **lijsten van de politieke organisaties (partijen)** een redelijk aantal personen met een handicap **opnemen**

- Personen met een handicap als **voorzitter en/of bijzitter aanwijzen** in de stem- en telbureaus

3. Aandachtspunten tijdens de stemming

- Zorgen voor voldoende **parkeerplaatsen** voor personen met een handicap in de buurt van de infrastructuren waar de stem- en telverrichtingen plaatsvinden

- De parkeerregels in de buurt van de stembureaus strikt doen **naleven** door de politie, opdat personen met een handicap gebruik kunnen maken van de plaatsen die voor hen bedoeld zijn en er geen hindernissen zijn op de aangepaste voetgangerstrajecten

- Het **openbaar vervoer** volgens een welbepaalde dienstregeling doen rijden op de dagen van de stemming en het tellen van de stemmen, zodat personen met een handicap zich onder redelijke omstandigheden naar de stembureaus kunnen begeven

- Iemand aanwijzen die zorgt voor het **onthaal** van personen met een handicap in alle gebouwen waar de verkiezingen georganiseerd worden; een **groen nummer** waarop ontoegankelijke stembureaus, discriminatie of andere problemen gemeld kunnen worden op de dag van de verkiezingen, zou ook nuttig kunnen zijn.

- De **bewegwijzering** in de stembureaus rekening doen houden met de problemen van personen met een visuele, auditieve of cognitieve handicap.

- Zorgen voor **toegankelijke stemfaciliteiten en -voorzieningen**, zodat personen met een handicap ze volledig zelfstandig kunnen gebruiken, ongeacht hun handicap:
    - voorzien in ondersteunende instrumenten (tactiele verkiezingsgids, stemhokjes die toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers, tactiele stickers, vergrootglazen, …)

- Personen met een handicap moeten de **informatie** over de regels in de stembureaus volledig zelfstandig begrijpen, ongeacht hun handicap (formaten: papier, braille, audio, video, elektronisch, gebarentaal, duidelijk leesbare taal, Telefonische hulplijn, …).

- **Alternatieven** voor het "traditionele" stembureau overwegen, aangezien heel wat personen met een handicap of ouderen problemen ondervinden om zich te verplaatsen en vaak niemand hebben om hen te begeleiden naar een stembureau, zoals:
    - stembureaus organiseren in instellingen voor personen met een handicap, rusthuizen, …
    - online stemmen;
    - telefonisch stemmen voor blinden;
    - vervroegd stemmen, …

  Toch mogen, zoals het Bureau van het Hoge Commissariaat voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties in zijn thematische studie van december 2011 in punt 74 aangeeft, *"(…) de alternatieve middelen om te stemmen uitsluitend ingezet worden wanneer het voor personen met een handicap niet mogelijk ofwel zeer moeilijk is om, net als iedereen, in een stembureau te stemmen. (…)"*

- De uitvoering van de toegankelijkheidsnormen op de dag van de verkiezingen **controleren** om de concrete toepassing van de kieswetgeving te waarborgen (desgevallend door de federale Staat of de Gewesten)

4. Aandachtspunten voor de periode na de verkiezingen

- Zorgen dat de **media** en informatie over de verkiezingsresultaten, ongeacht het gebruikte communicatiemiddel, in real time **toegankelijk** zijn: vaak zijn personen met een handicap immers als laatsten op de hoogte van de verkiezingsuitslagen.

- De bestuursniveaus die verkiezingen organiseren ertoe verplichten **indicatoren te publiceren** over de daadwerkelijke uitoefening van hun politieke rechten door personen met een handicap

- De impact **evalueren** van de effectieve maatregelen inzake toegankelijkheid, de opmerkingen op het terrein en de klachten die UNIA ontvangen heeft, om er lessen voor de volgende verkiezingen uit te trekken.